

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

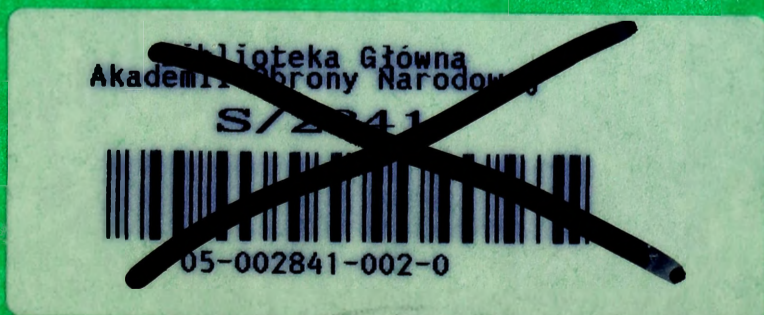
WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY

AON wewn. 4742/95

Płk pil. prof. dr hab. Tadeusz KAMIŃSKI
Ppłk dr Mirosław SUŁEK

EKONOMIKA WOJSKOWA – STATUS METODOLOGICZNY I KIERUNKI ROZWOJU

MATERIAŁY I STUDIA
Nr 2(30)95

WARSZAWA

60521

1995

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY

AON wewn. 4742/95

Plk pil. prof. dr hab. Tadeusz KAMIŃSKI
Ppłk dr Mirosław SUŁEK

EKONOMIKA WOJSKOWA – STATUS METODOLOGICZNY I KIERUNKI ROZWOJU

MATERIAŁY I STUDIA

Nr 2(30)95

WARSZAWA

1995

W S T Ę P

Po względnie dobrym okresie lat 70-tych i 80-tych, ekonomika wojskowa w Polsce przeżywa wyraźny kryzys. Wynika on z kilku przyczyn. Po pierwsze, w wyniku reorganizacji szkolnictwa wojskowego i organizacji badań naukowych rozbite zostało środowisko zajmujące się profesjonalnie ekonomiką wojskową. Drugą przyczyną są zmiany organizacyjne gospodarki wojskowej, polegające na jej znacznej przebudowie w postaci wprowadzenia logistyki, do czego zresztą przedstawiciele ekonomiki wojskowej nawoływali od dawna /pod hasłem unifikacji, zjednoczenia struktur organizacyjnych gospodarki wojskowej/.

Rozwojowi ekonomiki wojskowej nie sprzyjały też gwałtowne zmiany w doktrynie obronnej oraz w strukturze i charakterze sił zbrojnych. Wprowadzenie logistyki w trybie nagłym wprowadziło elementy zamieszania w i tak niezbyt spójnej wojskowej myśli ekonomicznej^{1/}.

Nie bez winy jest wreszcie samo środowisko wojskowo-ekonomiczne. Nie było dostatecznie silne, by szybko przełamać bezwład i rutynę i odpowiedzieć na autentyczne zapotrzebowanie płynące ze strony sił zbrojnych.

Nie wyjaśniona pozostaje relacja ekonomiki wojskowej do logistyki. W kwestii tej zarysowały się dwa stanowiska. Według pierwszego ekonomika wojskowa jest synonimem logistyki wojskowej, według drugiego - logistyka wojskowa jest

1/ Por. W. Stankiewicz, M. Sułek, O integrację wojskowej myśli ekonomicznej, /w:/ Na drodze do integracji wojskowej myśli ekonomicznej /materiały z konferencji/, AON, Warszawa 1994, s.13.

czynnikiem integrującym wiele dyscyplin naukowych, takich jak ekonomia, teoria organizacji, socjologia, informatyka, nauki techniczne ^{1/}.

Mimo uznania logistyki za ważny czynnik integracji zarówno myśli ekonomicznej jak i działalności gospodarczej, dostrzega się wiele czynników hamujących zarówno rozwój samej logistyki, jak i jej działań integracyjnych. Do czynników tych zaliczono następujące bariery :

- ekonomiczną;
- organizacyjną;
- jakości kadry;
- niedostatecznej wiedzy o logistyce ^{2/}.

Kryzys ekonomiki wojskowej w warunkach urynkowienia otoczenia sił zbrojnych, jak i w pewnej mierze samych sił zbrojnych, może wydawać się czymś niezrozumiałym. Nastąpiło wszak umocnienie obiektywnych podstaw kształtowania się kategorii ekonomiki wojskowej. Można więc mieć nadzieję, że obecny kryzys jest przejściowy i wkrótce zostanie przełamany.

1. GENEZA EKONOMIKI WOJSKOWEJ

Niewątpliwie źródła ekonomiki wojskowej, jak każdej nauki społecznej, można doszukiwać się w dalekiej przeszłości. W takich wypadkach przytacza się najczęściej wypowiedzi wybitnych wodzów, polityków, administratorów,

1/ Por. T. Kamiński, Integracyjna rola logistyki, /w:/ Na drodze..., op.cit., s.21,23.

2/ Por. tamże, s.22.

odnoszące się do opisywanej dziedziny wiedzy. Jest to jednak tzw. okres przednaukowy. Nam idzie raczej o okres, w którym następuje rozwój danej nauki /dyscypliny/, dokonujący się w bardziej zorganizowany sposób, tzn. istnieje dająca się wyodrębnić środowisko /gdyby nawet ograniczało się do kilku osób/, kształtuje się język dyscypliny, metody badawcze, odbiorca itp.

Zacznijmy od polskich korzeni ekonomiki wojskowej. Około 1670 roku pojawia się dzieło Andrzeja Maksymiliana Fredry pt. "Sporządzenie oekonomiey wojenney". Przypuszczalnie jest to pierwsze użycie terminu w polskiej literaturze i jedno z pierwszych w świecie. W XVII wieku język polski nie odróżniał się tak ostro jak obecnie terminów "wojenny" i "wojskowy" /jak to nadal pozostaje w języku rosyjskim, czeskim czy słowackim/. Z treści dzieła wynika, że chodzi raczej o ekonomikę wojskową a nie ekonomikę wojenną /ekonomikę obrony/, aczkolwiek poruszał też zagadnienia odnoszące się do całego systemu obronnego.

Sporo miejsca Fredro poświęcił zagadnieniom zaopatrywania i wyposażania wojska /zwłaszcza pospolitego ruszenia/. Dość szczegółowo określił też normy wyposażenia wojskowego i normy obciążenia tych, którzy pozostawali w domu^{1/}.

1/ Por. W.Stankiewicz, O rodowodzie ekonomiki wojskowej, /w:/ Nauczanie podstaw ekonomiki wojskowej i wojskowych ekonomik szczegółowych w wyższych szkołach oficerskich /Materiały na konferencję. Cz. I. Referaty/, Poznań 1980, s.15-16.

Bogata i do dziś słabo zbadana jest rosyjska wojskowa myśl ekonomiczna. Jest ona o tyle godna uwagi, że była uprawiana w kraju wielkim i tradycyjnie silnie zmilitaryzowanym.

Mówiąc o genezie ekonomiki wojskowej nie sposób pominąć hrabiego Jegora Kankrina /1774-1845/, z pochodzenia Niemca, kwatermistrza armii polowych w okresie wojny z Napoleonem. W 1809r. wydano jego traktat "O systemie i środkach zaopatrywania wielkich armii" /Über des Systems und die Mittel zur Verpflegung der grossen Armeen/, w latach 1820-1823 fundamentalne dzieło pt. "O gospodarstwie wojskowym w czasie pokoju i wojny oraz jego związkach z operacjami" /Über die Militaeroekonomie im Frieden und Krieg, und Ihr Wechselverhältniss zu den Operationen/.

Kankrin podał jedną z pierwszych definicji ekonomiki wojskowej. Według niego "Ekonomika wojskowa jest częścią wiedzy wojennej, która wypowiada się jako stosowana nauka gospodarcza, w ścisłym powiązaniu z organicznymi ideałami państwowymi i postępującym wzajemnym oddziaływaniem z czystą nauką o wojnie, a w której ogólne prawa nauki o państwie i nauki ekonomiczne są modyfikowane, krok po kroku, z punktu widzenia jej własnych celów" ^{1/}.

Gospodarka wojskowa wg Kankrina obejmuje:

- właściwe zaopatrywanie w prowiant i furaz, uzbrojenia, umundurowania, dostawy koni, broni i amunicji,

1/ Cyt.za: W.Stankiewicz, O rodowodzie..., op.cit.,s.17.

- zakwaterowanie wojsk /także we współdziałaniu z administracją cywilną/,
- zaopatrzenie pieniężne,
- służbę zdrowia,
- administrację zajętych w czasie wojny terenów,
- utrzymanie twierdz,
- organizację administracji wojskowej,
- rachunkowość - a zwłaszcza ewidencję bieżącą, księgowość i kontrolę ^{1/}.

Badania nad ekonomiką wojskową kontynuował wykładowca nauki administracji wojskowej w Akademii Sztabu Generalnego Wiktor M. Aniczko /1830-1887/. Tezy swoich wykładów rozwinął w dwóch pracach: "Gospodarka wojskowa" /Wojennoje choziajstwo, 1860/ i "O gospodarce wojska w okresie wojny /O choziajstwie wojsk w wojennoje wriemia, 1863/.

Dla Aniczko ekonomika wojskowa jest swego rodzaju przedłużeniem ekonomii politycznej i ekonomiki obrony i obejmuje badanie takich segmentów gospodarki wojskowej, jak: wyżywienie, umundurowanie, kwaterowanie, finansowanie, opiekę zdrowotną, dostawy koni, zaopatrzenie artyleryjskie, amunicję i transport wojskowy ^{2/}.

Aniczko wypowiedział się również na temat prawidłowości w gospodarce wojskowej. Mówiąc ściślej, wyraził ubolewanie z tego powodu, że "Nie znamy obiektywnych praw zaopatrywania wojsk w okresie wojennym, a zatem i sądy naukowe nie mogą być w tej dziedzinie tak kategoryczne. Podstawą

1/ Por. tamże, s.18.

2/ Por. W. Stankiewicz, O rodowodzie..., op.cit., s.18-19.

naszego wnioskowania pozostają więc czyny znanych administratorów w minionych wojnach i nieliczne pozostawione przez nich pisane przekazy" ^{1/}.

Idee Kankrina i Aniczkowa kontynuowali tacy następcy jak: M.Gazenkampf, F.Makszejw i inni. Ekonomia wojskowa coraz bardziej wyzwała się spod skrzydeł nauki administracji wojskowej, chociaż na pełne wyodrębnienie się przyjdzie jeszcze długo poczekać.

Wybranymi zagadnieniami ekonomiki wojskowej zajmowali się obok wojskowych także cywile, w tym przedstawiciele świata biznesu. Do pierwszych można zaliczyć ppłka Sztabu Generalnego A.Gulewicza, autora pracy "Wojna i gospodarka narodowa"/1898/, do drugich Jana Blocha /1836-1902/, bankiera, ekonomisty, pacyfisty i działacza gospodarczego, autora 6 tomowego dzieła "Przyszła wojna pod względem technicznym, ekonomicznym i politycznym" /1898-1901/ ^{2/}.

F.A.Makszejew był autorem 3 tomowego podręcznika "Wojennoje choziajstwo" /1912-1915/ - przyjął w nim punkt widzenia wojskowego na sprawę gospodarki narodowej.

Już w tych czasach linie podziału między ekonomiką wojenną a ekonomiką wojskową były dość wyraźne. Wymieniony Autor odpowiadając na zarzuty polemistów pisał: "Broniąc ważności zagadnień gospodarki wojskowej nie zamierzamy ze swej strony umniejszać znaczenia ekonomiki wojennej".

1/ Tamże, s.19.

2/ Por.W.Stankiewicz, U źródeł rosyjskiej burżuazyjnej myśli wojenno-ekonomicznej, "Zeszyty Naukowe" WAP 1986, nr 3/128/, s.154-168.

W piśmiennictwie niemieckojęzycznym termin "ekonomika wojskowa" pojawia się już w XVIIw. u Gottfrieda Wilhelma Leibniza /1646-1716/, niemieckiego filozofa i matematyka, jako **oeconomia militaria** ok. 1680r./; następnie u kardynała hrabiego Leopolda Kollonitscha jako **Oeconomie in Militärsachen** /1697r./ oraz u L.A.W.Froehlich'a jako **Militär-Ökonomie** /1858r./ .

Charakterystyczne dla niemieckiej myśli ekonomicznej i ekonomiczno-wojskowej silne eksponowanie zasady gospodarczości zaznaczyło się bardzo wcześnie. W 1837r. teoretyk wojskowy H.Lühe w pracy pt. **Militär Conversationslexikon**" na stronie 224 oznajmił: "Siły zbrojne są... najważniejszym środkiem do zwycięstwa....Z tego punktu widzenia nadzwyczaj wielkie znaczenie ma ekonomiczne użycie sił zbrojnych; stanowi ono poniekąd kwintesencję całego prowadzenia wojny. Ekonomizacja jednakże nie jest równoznaczna z oszczędnością" ^{1/}.

2. ROZWÓJ EKONOMIKI WOJSKOWEJ

2.1. Ekonomia wojskowa w ZSRR

Radziecka ekonomika wojskowa przechodziła zmienne koleje losu. W pierwszych latach po rewolucji bolszewickiej czynna była część teoretyków z epoki carskiej; powstawała także nowa kadra wojskowych, ekonomistów, administratorów. Zagadnienia ekonomiczno-wojskowe egzystowały z reguły na marginesie rozważań strategii wojskowej, zwłaszcza takich jej

1/ Cyt.za: Jana Steudten, Zur Geschichte des militärökonomischen Denkens im deutschsprachigen Raum im Zeitraum von 1870-1918, /w:/ Verteidigung und Ökonomie, Koblenz 1992, s.30.

przedstawicieli, jak Michał Frunze /1885-1925/ oraz Michał Tuchaczewski /1893-1937/.

Pierwszy z nich w pracy "Front i zaplecze w wojnie współczesnej" /1925/ zauważył, że "... środek ciężkości wojny przesunął się z frontu na zaplecze". Oznaczało to ogromne dowartościowanie gospodarki wojskowej i gospodarki obronnej.

Najciekawszy chyba okres rozwoju radzieckiej ekonomiki wojskowej przypada na pierwsze lata porewolucyjne. Z jednej strony w dyskusjach brali jeszcze udział ekonomiści i wojskowi wychowani i wykształceni w zupełnie odmiennych warunkach, z drugiej - rosła nowa kadra, która zbyt często braki w wykształceniu nadrabiała rewolucyjną frazeologią. Niemniej jednak zderzenie się dwóch rodzajów światopoglądów i metodologii daje z reguły ciekawe wyniki, owocując m.in. formułowaniem wielu oryginalnych zagadnień.

Wraz z odchodzeniem od NEP-u pod koniec lat dwudziestych, warunki rozwoju ekonomiki wojskowej /na tle ogólnie niekorzystnych warunków dla wszelkich nauk ekonomicznych/ stawały się coraz trudniejsze. Złożyły się na to zarówno przyczyny obiektywne, jak i subiektywne.

Wprowadzenie gospodarki opartej na zasadach rygorystycznego centralizmu podmyło obiektywną bazę kształtowania się kategorii ekonomicznych, zwłaszcza cen i ich pochodnych, a także wypaczyło ogólne prawidłowości ekonomiczne. Nauki ekonomiczne zostały pozbawione obiektywnych parametrów rachunku ekonomicznego /optymalizacyjnego/. Siłą rzeczy dotyczyło to również ekonomiki wojskowej. Nic więc dziwnego, że rozważania ekonomiczno-wojskowe przesunęły się do obszaru

zajmowanego przez teorię i sztukę tyłów. Sytuację pogarszała jednolitość metodologiczna nauk ekonomicznych oraz niechętny, wręcz wrogi stosunek do osiągnięć zachodnich szkół ekonomicznych.

Pewne ograniczenia rozwoju ekonomiki wojskowej odnoszą się do specyfiki przygotowań wojskowych - po prostu część z nich jest objęta ścisłą tajemnicą. W Związku Radzieckim granice tego, co tajne zostały tak poszerzone, że badaczom pozostało niewielkie "pole do uprawy".

W latach 1970-1972 na łamach wojskowego periodyku "Wojennaja Mysl" odbyła się szeroka i dość swobodna dyskusja na temat "ekonomiki woorużonnych sił", zapoczątkowana artykułem gen.prof. A.Łagowskiego ^{1/}.

Redakcja pisma krytycznie oceniła propozycję rozwijania odrębnej dyscypliny naukowej pod nazwą "ekonomika sił zbrojnych". W konkluzji stwierdziła, że proponenci jej powołania nie dysponują wystarczającymi dowodami na poparcie swoich tez.

Trzeba przyznać, że stanowisko redakcji było w dużej mierze uzasadnione. Za szczególnie trafne wydaje się stwierdzenie, iż ekonomikę sił zbrojnych usiłuje się traktować jako dyscyplinę ekonomiczną, lecz jej przedmiot i treść wskazywałyby bardziej na to, iż jest ona dyscypliną **organizacyjno-technologiczną**, gdyż do jej zadań zaliczano np. badania związane ze standaryzacją i unifikacją, organizacją napraw, zaopatrzeniem rodzajów sił zbrojnych w uzbrojenie i sprzęt, w środki materiałowe, metody naukowej organizacji pracy itp.

1/ Był to artykuł zatytułowany "Ekonomika woorużonnych sił", "Wojennaja Mysl" 1970, nr 1. Wybrane głosy z tej dyskusji zebrane zostały w "Materiałach i Studiach" WAP, 1973, nr 18.

Pamiętać jednak trzeba - pisze dalej redakcja - że używane często określenie "ekonomiczność" bynajmniej nie świadczy o tym, że tak nazywane zjawisko może być zaliczone do dyscyplin ekonomicznych /wyraża ono zwyczajne ilościowe zależności i w jednakowym stopniu może być stosowane przy ocenie maszyn, mechanizmów, jak i działalności gospodarczej ludzi^{1/}.

Można przypuszczać, że próba wprowadzenia i rozwijania ekonomiki sił zbrojnych była zakamuflowaną próbą przeniesienia i zaadoptowania **logistyki**, chociaż nazwy tej z różnych względów /głównie jednak politycznych/ użyć nie wypadało. Stąd uwaga redakcji na temat charakteru proponowanej dyscypliny wydaje się trafna. Logistyka nie wyczerpuje się w ekonomice w ścisłym tego słowa znaczeniu. Logistyka jako teoria i sztuka wspomagania naczelnej funkcji sił zbrojnych łączy w swych rozważaniach elementy ekonomiczne, organizacyjne, techniczne, technologiczne i stricte wojskowe. Ze względu na bardzo szeroki zakres zainteresowania i orientację praktyczną, zbliża się do prakseologii.

Pewne zagadnienia ekonomiczne odnoszące się do sił zbrojnych oczywiście nie zniknęły całkowicie z pola widzenia ekonomistów, weszły one jednak z reguły do zagadnień, wykładanych w ekonomice wojennej /ekonomice obrony/.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych nastąpiło ożywienie myśli ekonomicznej, chociaż nadal była ona skrzepowana więzami ideologicznymi. Ożywienie przeniosło się również na wojskową myśl ekonomiczną. Zaowocowało to kilkoma godnymi uwagi pracami, w tym podręcznikiem dla słuchaczy

1/ Por. tamże, s.100.

"Ekonomika sił zbrojnych ZSRR" ^{1/}.

2.2. Zachodniemiecka ekonomika wojskowa po II wojnie światowej

Rzeczony wojskowej myśli ekonomicznej w RFN związany jest z przyjęciem Republiki Federalnej do NATO w 1955r. Na tej podstawie Urząd Blanka przemianowano na Federalne Ministerstwo Obrony i powstała Bundeswehra. Niemiecki "wirtschaftsgesinung" natychmiast dał znać o sobie. Odczuwane wyraźnie ograniczenie suwerenności i świetne tradycje "Betriebswirtschaftslehre" /ekonomiki i organizacji przedsiębiorstw/ skierowały wojskową myśl ekonomiczną niejako w sposób naturalny ku zagadnieniom mikroekonomicznym^{2/}.

Nacisk na zagadnienia mikroekonomiczne brał się też stąd, że traktowano ograniczenie budżetowe w zasadzie jako dane, dlatego nie pozostawało nic innego jak tylko poszukiwanie oszczędności, poprzez racjonalne gospodarowanie w ramach sił zbrojnych.

Uznanie za słusne i racjonalne rozwijanie ekonomiki wojskowej w jej wyrazie mikro, co wiązało się z traktowaniem sił zbrojnych i jej poszczególnych komponentów jako przedsiębiorstw usługowych, nie nastąpiło bezdyskusyjnie i bezboleśnie.

1/ S.M.Jermakow, Ekonomika woorużonnych sił SSSR, Moskwa 1988. Szerzej o ekonomice wojskowej tego okresu pisze L.Urbański w artykule: Radziecka ekonomika wojskowa-struktura i zasady organizacji, "Zeszyty Naukowe" WAP 1990, nr 1/142/, s.184-193

2/ Zagadnienia te ze szczególnym uwzględnieniem roli J.Gerbera, omawia W.Stankiewicz w pracy: Johannes Gerber -współtwórca niemieckiej mikroekonomiki wojskowej, AON, Warszawa 1992.

W kwestii tej zarysowały się dwa stanowiska ^{1/}.

Przeciwnicy traktowania sił zbrojnych jako przedsiębiorstwa zwracali uwagę na odrębność sił zbrojnych, które przekreślają jakiegokolwiek pozytywne rozważania w tym kierunku. Ich argumentację da się w skrócie wyrazić następująco: siły zbrojne są z punktu widzenia zasad tworzenia i funkcjonowania tworem specyficznym; efekt /rezultat/ ich działalności, określany jako "produkcja bezpieczeństwa", "siła odstraszenia" lub "gotowość do działania" nie może być zmierzony znanymi i stosowanymi w każdym przedsiębiorstwie miarami ilościowymi. Jeżeli nie można zmierzyć efektu działalności, to wszystkie próby przeprowadzenia ocen ekonomicznych /np. zestawianie nakładów i wyników/ nie mają żadnego racjonalnego sensu. Efekt działalności sił zbrojnych można oceniać tylko w kategoriach politycznych, a nie ekonomicznych.

Zwolennicy traktowania sił zbrojnych jako przedsiębiorstwa podkreślali przede wszystkim podobieństwa, pomniejszając znaczenie różnic. Twierdzili oni, że siły zbrojne, które zaspokajają potrzebę ogólnospołeczną /potrzebę bezpieczeństwa/ można porównać z pewną grupą przedsiębiorstw publicznych. Z tego podobieństwa wynikać ma możliwość posługiwania się mechanizmem ekonomicznym przedsiębiorstw publicznych.

1/ Por. F. Majchrzak, *Ekonomika wojskowa - nauka o gospodarowaniu w siłach zbrojnych w RFN*, /w:/ *Rola ekonomiki wojskowej w szkoleniu i wychowaniu w siłach zbrojnych.* /Materiały na sympozjum. Cz. II. Komunikaty/, WAP, Warszawa 1976, s. 171-173.

Trzeba powiedzieć, że próba poddania sił zbrojnych analizie ekonomicznej była zgodna z głównym nurtem rozwoju zachodniej myśli ekonomicznej. Począwszy od opublikowania przez L. Robbinsa /1898-1984/ pracy pt. "Esej o naturze i znaczeniu nauki ekonomicznej" /1932/ każdą celową działalność, w której z ograniczonych zasobów tworzy się kombinacje pozwalające maksymalizować efekt lub minimalizować nakłady zaczęto traktować jako działalność ekonomiczną. W ten sposób ekonomia łączy się prakseologią, a jej społeczny aspekt schodzi na drugi plan. W ekonomice wojskowej jest to akurat dość mocno uzasadnione.

Mikroekonomiczne podejście do sił zbrojnych nadało przede wszystkim ogromną rolę rachunkowi kosztów i systemowi ewidencji gospodarczej.

2.3. Polska wojskowa myśl ekonomiczna

Prezentując problematykę kształtowania się polskiej wojskowej myśli ekonomicznej prowadzącej poprzez różne meandry do wykształcenia się ekonomiki wojskowej, nie ma potrzeby do uciekania się do bardzo odległych czasów. Jest rzeczą prawie oczywistą, że w każdej armii, w każdym czasie można doszukać się określonych decyzji, działań uwzględniających realia gospodarcze, ekonomiczne.

Rozwój i złożoność gospodarki wojskowej następował równoległe z rozwojem sił zbrojnych wyrażającym się zarówno we wzroście liczebności tych sił, jak i ich wyposażaniu w najbardziej nowoczesne w danym okresie uzbrojenie i sprzęt.

Były to główne czynniki powodujące konieczność wykorzystywania metod gospodarowania aparatu na rozwijającej się myśli naukowej. Wyrazem tej tendencji było opracowywanie i wydawanie odnośnych przepisów, publikowanie prac, raportów itp.

Ten typ działalności jest szczególnie owocny i widoczny już w okresie II Rzeczypospolitej, w okresie w którym kładziono duży nacisk na racjonalizację gospodarowania w siłach zbrojnych. Analizując tę problematykę w tych latach Zdzisław Kłoczewski pisze: "Dzieje administracji wojskowej II Rzeczypospolitej miały swój prolog już kilka lat wcześniej, w oddziałach legionowych, formowanych na terenie Galicji. Z tego czasu zachowały się do dziś w nielicznych egzemplarzach trzy wydawnictwa:

- 1/ Podręcznik administracji i gospodarki kompanii /szwadronu/ prowiantury, likwidatury pułku i sztabu komendy Legionów, Naczelny Komitet Narodowy, Kraków 1914;
- 2/ Roman Górecki, Karol Tićak, Zasady administracji wojennej, cz. 1 - Pobory pieniężne osób wojskowych i ich rodzin, cz. 3 - Służba ekonomiczno-administracyjna, Departament Wojskowy Naczelnego Komitetu Narodowego, Piotrków 1915;
- 3/ Roman Górecki, Karol Tićak, Zasady administracji wojennej, cz. 2 - O zaprowiantowaniu, cz. 3 - Służba ekonomiczno-administracyjna, Departament Wojskowy Naczelnego Komitetu Narodowego, wyd.2, Piotrków 1916 ^{1/}.

1/ Z.Kłoczewski, Polska gospodarka wojskowa 1918-1939, Warszawa 1987, s.29.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że obok wymienionych wydawnictw opracowano i wprowadzono w życie wiele aktów normatywnych dotyczących problematyki gospodarczej. Z tego najwcześniejszego okresu można przykładowo wymienić dwa:

- 1/ Przepisy o dostawach wojskowych. Cz.I - Dostawy wojskowe, z dnia 23 listopada 1922 roku,
- 2/ Przepisy gospodarki materiałowej, z dnia 17 grudnia 1922 roku.

Późniejszy okres II Rzeczypospolitej przyniósł również wiele ciekawych opracowań dotyczących problematyki gospodarowania w wojsku, ale także szerzej, w gospodarce obronnej państwa. Wskażemy tylko niektóre z nich:

- 1/ Stanisław Sosakowski - Kwatermistrzostwo w polu. Zaopatrywanie, ewakuacja i praca tyłów w pułku piechoty, kawalerii i dywizjonie artylerii. Warszawa 1935.
- 2/ S.Płużański - Zasady mobilizacji przemysłu na potrzeby obrony państwa. Warszawa 1934.
- 3/ M.Orłowski - Gospodarstwo wojenne. Warszawa 1938.
- 4/ M.Krzyżanowski - Finansowanie wojny współczesnej, Lublin 1938.

Wymieniony już Z.Kłoczewski oceniając system polskiej gospodarki wojskowej okresu II Rzeczypospolitej pisze: "Ogólnie można powiedzieć, że system polskiej gospodarki wojskowej z lat 1918-1939 nie należy ani globalnie potępiać, ignorować czy dezawuować, ani też gloryfikować. Miał on-

jak każde dzieło ludzi - słabe, ale i dobre strony. W jego stworzenie ówcześni bezimienni pracownicy różnych instytucji i jednostek włożyli niewątpliwie wiele inwencji, wysiłku i pracy. Był to system budowany na miarę ówczesnych czasów, potrzeb i możliwości, przez ówczesnych ludzi"^{1/}.

Powojenny okres rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej należy do niezwykle trudnych. Siły zbrojne ze względów politycznych przejmowały nie tylko rozwiązania organizacyjne funkcjonujące w Armii Radzieckiej. Przejawiało się to także w rozwiązaniach ekonomicznych, które w wielu przypadkach nie przystawały do warunków polskich. Odzwierciedlało się to także w sposobie myślenia, w którym to elementy ekonomiczne zajmowały bardzo odległą pozycję.

Mimo tych niesprzyjających warunków w siłach zbrojnych myślano w sposób ciągły o wykorzystaniu narzędzi ekonomicznych w praktyce gospodarczej. Owoce tego nie należały do obfitych, ale kiełkujące myśli sprawiały, że zainteresowanie problemem rosło z biegiem lat, wydając w końcu całkiem przyzwoity owoc w postaci dyscypliny "ekonomika wojskowa".

Podjmując próbę prezentacji rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej analizowany okres podzielimy umownie na następujące przedziały czasowe, a mianowicie:

1. Rozwój wojskowej myśli ekonomicznej w latach 1945-1949,
2. Rozwój gospodarki wojskowej i jej wpływ na kształtowanie wojskowej myśli ekonomicznej - lata 1950-1966,
3. Powstanie zinstytucjonalizowanych ośrodków rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej - lata po roku 1966.

1/. tamże, s.278.

1. Rozwój wojskowej myśli ekonomicznej w latach 1945-1949.

Wspomniano już, że okres po zakończeniu wojny był bardzo trudny zarówno z punktu widzenia politycznego, jak i ekonomicznego. Trudności te w różnym stopniu dotyczyły gospodarki wojskowej.

Jest wszakże znamienne, że już wówczas widziano konieczność rozwoju nauk wojskowych w szerokim rozumieniu i sprzężenia tego rozwoju z ogólnym rozwojem nauki^{1/}.

W okresie tym wiele jednostek pozostawało na etatach zbliżonych do tych z okresu wojennego, a system gospodarki wojskowej, w tym głównie system zaopatrzenia prawie w całości był odbiciem systemu z lat wojny.

Jednakże i w tym okresie tak przecież intensywnego zaangażowania wojska w realizację zadań ogólnonarodowych, na łamach nielicznej jeszcze prasy wojskowej pojawiają się rozważania podejmujące zrazu problematykę unowocześniania procesów gospodarczych w warunkach współczesnej wojny, ale także efektywności gospodarowania w warunkach pokojowych.

Problemy wchodzące w zakres gospodarowania we współczesnej wojnie podejmuje w artykule pt. "Zagadnienia kwartmistrzowskie wojny współczesnej" Damazy Bański, opubliko-

1/ "Nauka wojskowa nie może być zatem uprawiana w oderwaniu od innych nauk - jest ona z nimi najściślej związana".
Józef Kuropieska, Nauka a obronność państwa", Bellona
z. 1/1948r., s.9.

"Postępowa nauka wojskowa musi się opierać na najbardziej postępowych naukach społecznych",
Marszałek Michał Żymierski, Z przemówienia wygłoszonego
na otwarciu Akademii Sztabu Generalnego, Bellona, z. 1/
1948, s.5.

wanym w Bellonie ^{1/} nr 11-12 z 1947 roku. Nazwisko to pojawia się znacznie częściej. Autor podejmuje w swoich rozważaniach szeroki krąg problemów gospodarowania w warunkach wojny współczesnej.

Natomiast problematykę gospodarowania w warunkach pokojowych podejmuje w artykule pt. "Na nowym etapie w gospodarce wojska" Mieczysław Wodnar, opublikowanym w "Polsce Zbrojnej" nr 8/1948 ^{2/} .

Niektórzy z autorów podejmują z gruntu specjalistyczne problemy i ich wpływ na gospodarkę wojskową. Zagadnienie wpływu normalizacji na efektywność gospodarki wojskowej podejmuje Cz. Olszyński, pisząc: "znaczenie normalizacji w gospodarce wojskowej uwypukli się najdobitniej, jeżeli spojrzymy na strukturę organizmu wojska zarówno w dziedzinie jego działalności dyspozycyjnej jak i potrzeb konsumpcyjnych, obejmujących w najszerszym znaczeniu zaopatrzenie w to wszystko, co jest niezbędne, ażeby w każdej chwili w razie potrzeby poszczególne oddziały bądź jednostki mogły spełniać powierzone im zadania przy najmniejszym wysiłku z jednej strony, a największym efekcie z drugiej" ^{3/} .

-
- 1/ "Bellona" została wznowiona w styczniu 1945 roku przez Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, a następnie przez Sztab Generalny WP jako miesięcznik teoretyczno-fachowy dla oficerów. Od 1950r. kontynuacją "Bellony" jest "Myśl Wojskowa".
 - 2/ "Polska Zbrojna", centralny organ ludowego Wojska Polskiego wydawany od 13.01.1945r. Od 22.07.1950r. dziennik ten otrzymał nazwę "Żołnierz Wolności".
 - 3/ Cz.Olszyński. Normalizacja i jej znaczenie w gospodarce wojskowej. Bellona, z. 2-3/1948, s.231.

Nie wnikając w metodyczne uchybienie prezentowanej przez autora myśli, przyznać trzeba, że podjęcie wymienionego tematu było trafne, gdyż prezentowało nowoczesne podejście do problematyki gospodarowania w wojsku i wykorzystywania w procesach gospodarowania osiągnięć w sferze techniki, organizacji i ekonomiki.

Zwrócić należy uwagę także na artykuł Jana Góreckiego, który zamieszczony był w "Naszej Myśli" nr 10-1949 a zatytułowany został "Planowanie gospodarcze w Wojsku Polskim"^{1/}.

Obok artykułów drukowanych w wojskowej prasie codziennej bądź periodykach wydawano także opracowania zwarte, jak np. "Gospodarka żywnościowa w oddziałach Wojska Polskiego" ss.79, rok wydania 1946.

Odwoływanie się do fachowej prasy wojskowej oraz wymienionych publikacji nie jest przypadkowe. Są te publikacje symptomem rodzącej się potrzeby wymiany zdań i poglądów na temat gospodarowania w siłach zbrojnych w zmienionych, czyli pokojowych warunkach. Są one też załączkiem tworzenia się nowego myślenia ekonomicznego w warunkach gospodarki wojskowej.

Podobny kierunek w rozwoju i narodzinach nowoczesnej myśli ekonomicznej miał miejsce w gospodarce kraju, w którym to procesie prasa fachowa odegrała niezwykle doniosłą rolę. Pierwsze czasopisma gospodarcze oraz formy instytucjonalne, stanowiące swoiste forum ścierania się koncepcji eko-

1/ "Nasza Myśl", miesięcznik społeczno-polityczny dla oficerów, wydawany w latach 1947-1950 przez Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy WP, Kontynuatorem tego pisma było "Wojsko Ludowe" a obecnie "Wojsko i Wychowanie".

onomicznych odegrały ważną rolę traktując o problematyce gospodarczej i nosząc znamiona ekonomicznej prasy fachowej. Pojawiły się one w Polsce w roku 1945, jednak większość tytułów ukazała się w następnym roku. W tym właśnie okresie powstało około 80 pism o charakterze mniej lub bardziej gospodarczym, w którym zamieszczane były rozprawy teoretyczne i rozważania o kierunkach polityki gospodarczej. Pisma te stanowiły niejednokrotnie jedyną możliwość wypowiedzi ekonomistów wszystkich nurtów działających w Polsce.

Dokonując oceny czynników wpływających na kształtowanie się wojskowej myśli ekonomicznej w latach 1945-1949 nie sposób pominąć udziału w tym procesie wojskowych ośrodków badawczych oraz szkolnictwa wojskowego.

Zdajemy sobie sprawę, że tak w ośrodkach badawczych, jak i szkołach oficerskich nie podejmowano bezpośrednich prac nad rozwojem teorii gospodarki wojskowej. Prowadzone badania koncentrowały się wszak nad doskonaleniem uzbrojenia i sprzętu wojskowego zarówno z punktu widzenia jego walorów użytkowych, jak i parametrów techniczno-ekonomicznych. Obie wymienione sfery prowadząc w prostej linii do obniżenia ogólnych kosztów np. eksploatacji sprzętu wojskowego, realizowały zasadę racjonalizowania działań w gospodarce wojskowej. Sprawiało to, że coraz częściej należało sięgać do uzasadnień ekonomicznych realizowanych wariantów, co z kolei powodowało konieczność przenoszenia narzędzi ekonomicznych z gospodarki narodowej na grunt wojska. Ta właśnie konieczność była inspiracją do rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, która w przyszłości miała być czynnikiem realizacji zasady racjonalnego gospodarowania w warunkach sił zbrojnych.

Analizując problem w sferze szkolnictwa wojskowego nie sposób pominąć w kształtowaniu wojskowej myśli ekonomicznej Wyższej Szkoły Oficerskiej Służb Kwatermistrzowskich, która w tym czasie nazywała się Oficerską Szkołą Intendencji, zaś od 1947 roku Oficerską Szkołą Kwatermistrzowską.

Charakteryzując ten okres rozwoju szkoły Kazimierz Adamek pisze: "Po drugiej wojnie światowej w Ludowym Wojsku Polskim doskonalenie działalności kwatermistrzostwa następowało w miarę rozwoju bazy ekonomicznej oraz zmian zachodzących w strukturze i wyposażeniu technicznym wojsk lądowych, lotnictwa, marynarki wojennej. Początkowo praca kwatermistrzostwa opierała się w dużej mierze na doświadczeniach zdobytych w czasie minionej wojny.

W wyniku masowego wprowadzania nowego uzbrojenia funkcje kwatermistrzostwa stały się znacznie szersze, a warunki jego pracy bardziej skomplikowane" ^{1/}.

Kształcąc specjalistów służb kwatermistrzowskich Szkoła wносиła znaczący wkład w rozwój i doskonalenie racjonalnego gospodarowania w siłach zbrojnych, które to gospodarowanie zmusza do sięgania po narzędzia ekonomiczne, głównie zaś do korzystania z rachunku ekonomicznego. To zaś stanowi pierwszy krok do rozważań nad kształtem teorii gospodarki wojskowej - ujętej w przyszłości w ekonomice wojskowej.

1/ K. Adamek, Wyższa Szkoła Oficerska Służb Kwatermistrzowskich, Warszawa 1986, s.113.

2. Rozwój gospodarki wojskowej i jej wpływ na kształtowanie wojskowej myśli ekonomicznej - lata 1950-1966.

Okres obejmujący wymienione lata prezentował jakościowo inne warunki rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, co wcale nie znaczy, że były to warunki zdecydowanie sprzyjające. Większość rozważań oscylowała dalej wokół problematyki wojenno-ekonomicznej. Stan ten dyktowany był między innymi sytuacją polityczną na świecie, głównie zaś stanem stosunków politycznych pomiędzy dwoma ugrupowaniami militarnymi.

Charakteryzując ówczesny klimat dla rozwoju wojskowej myśli ekonomiczno-obronnej i gospodarczej, Wacław Stankiewicz pisze następująco: "O zapotrzebowaniu instytucjonalnym na badania obronno-ekonomiczne można powiedzieć tylko tyle, że były one w sposób oczywisty zrośnięte z siłami zbrojnymi. Instytucje obrony narodowej, zwłaszcza tworzące się placówki naukowo-badawcze i szkoły wojskowe, w sposób naturalny i zorganizowany porządkowały swoje zainteresowania naukowe. Niestety, problematyka ekonomiczna nie znalazła się wśród preferowanych zadań badawczych i była zdominowana przez problematykę ogólnowojskową i historyczno-wojskową. Instytucjonalne zapotrzebowanie służb gospodarczych było dość silne, wyrastało z bezpośrednich doświadczeń frontowych i najpilniejszych zadań gospodarki wojskowej przestawianej na warunki pokojowe"^{1/}.

1/ W. Stankiewicz, "Ewolucja gospodarki obronnej PRL i jej teoretyczne odzwierciedlenie," Zeszyty Naukowe 'hr119, WAP 1984, s.69.

Istotnym wydarzeniem mającym znaczący wpływ na dynamikę i kierunki rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, było rozpoczęcie wydawania od kwietnia 1950r. "Przeglądu Kwatermistrzowskiego", czasopisma które na swoich łamach podejmowało problematykę gospodarczą obejmującą wszystkie sfery działania służb kwatermistrzowskich ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania w tych służbach zasad racjonalnego gospodarowania opartego na rachunku ekonomicznym i pomiarze relacji koszt-efekt.

Bez cienia zarozumiałości można stwierdzić, że pismo to tworzyło nowy klimat dla rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej. Publikowane na jego łamach artykuły były z jednej strony przykładem upowszechniania nowoczesnych zasad praktycznego gospodarowania, z drugiej zaś inspirowały do stałych poszukiwań nowych metod i form gospodarowania oraz teoretycznego ich uzasadnienia .

Nie wdając się w szczegóły, jedynie dla zorientowania czytelnika w problemach bardziej szczegółowych podejmowanych na łamach pisma, wymienimy niektóre z artykułów.

A.Kinasow, Rola dowódcy jednostki w usprawnianiu gospodarki wojskowej, "Przegląd Kwatermistrzowski" nr 3-4/1950r.

Tadeusz Stachyra, Znajomość zagadnień kwaterunkowych niezbędnym warunkiem oszczędnej gospodarki, "Przegląd Kwatermistrzowski" nr 4/1952r.

Wacław Komar, Oszczędność nakazem dnia, "Przegląd Kwatermistrzowski" nr 8/1957r.

Już tylko z powyższego wynika, że jest to okres prezentowania i popularyzowania praktycznych rozwiązań

zwiększających efektywność gospodarowania w wojsku.

Jest wszak ten okres przejściem do kolejnego etapu rozważań o jakościowo zróżnicowanym poziomie, w odniesieniu do poprzedniego, co znajduje swoje odzwierciedlenie także w publikacjach. Tak np. W. Budźko publikuje artykuł na łamach "Przeglądu Kwatermistrzowskiego" nr 2/1957 zatytułowany "O twórczy rozwój wojskowej myśli teoretycznej w kwatermistrzostwie". Jerzy Przędzakowski i Wiktor Lalek piszą na temat "Rachunek ekonomiczny a gospodarka wojskowa", - "Przegląd Kwatermistrzowski" nr 3/1964r. Tadeusz Antoniuk natomiast podnosi problematykę "Okresowych ekonomicznych analiz w służbie żywnościowej", "Przegląd Kwatermistrzowski" nr 6/1964r.

Z powyższego należy wnioskować, że pierwsza połowa lat sześćdziesiątych to silniejszy zwrot ku podejmowaniu w publicystyce problematyki oparcia gospodarowania na wypracowanych badaniach teoretycznych, na rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej. To przejście ku tego typu tendencjami wskazuje na potrzebę korzystania w gospodarce wojskowej z rozwiązań wypracowanych w oparciu o rozważania naukowe adekwatne do warunków funkcjonowania gospodarki sił zbrojnych. Stwarzało to konieczność coraz bardziej intensywnego działania na rzecz rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, szczególnie zaś nad wykorzystywaniem w gospodarce wojskowej rachunku ekonomicznego do oceny funkcjonowania systemu racjonalnego gospodarowania.

Na jeszcze jeden znamienny moment tego okresu należy zwrócić uwagę, który miał znaczący wpływ na kształtowanie się w przyszłości wojskowej myśli ekonomicznej. Momentem tym było powołanie w 1959 roku w Wojskowej Akademii Politycznej w Katedrze Ekonomii Politycznej, Zakładu Ekonomiki

Wojennej - pierwszego w Wojsku Polskim ośrodka podejmującego badania nad teorią rozwoju myśli wojenno-ekonomicznej. Zakład ten w latach późniejszych przekształcony został w katedrę ekonomiki wojennej.

Należy w tym miejscu podkreślić, że myśl ekonomiczno-wojenna szczyli się znacznie dłuższym rodowodem aniżeli myśl ekonomiczna odnoszona głównie do procesów gospodarowania w siłach zbrojnych. Ten fakt wiązać należy głównie ze wzrastającymi kosztami prowadzenia wojen oraz przygotowań obronnych w okresie pokoju.

Okres, który umownie ujęty został w latach 1950-1965 był zatem znamieny dla dalszego rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej. Doświadczenia tego okresu w sposób jednoznaczny dowodziły, iż dalszy rozwój tej myśli musi być kontynuowany przez wyspecjalizowany ośrodek z wykorzystaniem w tym celu metod naukowych. Ośrodek ten powinien korzystać z dorobku nauk ekonomicznych w srodkach cywilnych i w sposób naukowo uzasadniony adaptować ten dorobek dla potrzeb gospodarki wojskowej. Problemy te powinny ujęte w odpowiednio sformułowane plany długookresowe. Indywidualny dorobek poszczególnych autorów zajmujących się wymienioną problematyką nie jest w stanie nadać rozwojowi wojskowej myśli ekonomicznej podstaw prawdziwie naukowych o odpowiednio szerokich podstawach i obejmujących wszystkie sfery gospodarki wojskowej.

3. Powstanie zinstytucjonalizowanych ośrodków rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej - lata po 1966 roku.

W rozpatrywanym okresie przynajmniej dwa przedsięwzięcia miały doniosły wpływ na dalsze kształtowanie się rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej. Jako pierwsze z wymienionych przedsięwzięć to rozpoczęcie wydawania w 1966 roku "Wojskowego Przeglądu Ekonomicznego", przeznaczonego dla oficerów i pracowników cywilnych aparatu gospodarczego. Poświęcony on był problematyce gospodarczo-obronnej, działalności gospodarczej wojska oraz rozważaniom teoretycznym obejmującym całość zagadnień ze sfery ekonomiczno-wojskowej.

Łamy tego czasopisma stały się forum dla wymiany myśli ekonomicznej odnoszonej do gospodarki wojskowej, stały się okazją do wymiany i formułowania nowych poglądów na teorię gospodarki wojskowej, dawały możliwość popularyzowania dorobku teoretycznego gospodarki narodowej z możliwością przenoszenia tego dorobku na grunt wojska.

Kolejnym przedsięwzięciem o niezwykle doniosłym znaczeniu dla rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej było powołanie do działalności Wydziału Ekonomiczno-Wojskowego w Wojskowej Akademii Politycznej. Było to niejako ukoronowanie potrzeb i zamierzeń w dziedzinie rozwoju naukowych podstaw rozwoju teorii gospodarki wojskowej. Problem ten Antoni Rogucki ujmuje następująco: "Myśl o powołaniu w wojsku ośrodka, którego głównym zadaniem byłoby prowadzenie procesu dydaktycznego i naukowo-badawczego na poziomie uczelni akademickiej w dziedzinie zastosowania nauk ekonomicznych w siłach zbrojnych, dojrzewała przez wiele lat

w różnych instytucjach wojska, zarządzających znacznymi środkami ekonomicznymi. Skala majątkowa i zasilanie gospodarki wojskowej stawały się coraz bardziej złożone wewnątrz. Także na styku gospodarki wojskowej z gospodarką narodową potrzebne były coraz bardziej przygotowane kadry, zdolne nie tylko do intuicyjnego interpretowania współczesnych zjawisk gospodarczych, ale przede wszystkim do świadomego, samodzielnego i kwalifikowanego rozwiązywania problemów gospodarczych z prawidłami nauki i "sztuki"^{1/}.

Wydział podjął kształcenie oficerów o specjalności ekonomicznej dla potrzeb gospodarki wojskowej. Kształcono zatem specjalistów o przygotowaniu teoretycznym wyposażając ich w wiedzę z takich dziedzin jak ekonomika zaopatrzenia materiałowo-technicznego wojska, ekonomika eksploatacji, ekonomika transportu wojskowego oraz cały zestaw dyscyplin narzędziowych.

Równocześnie Wydział stał się ośrodkiem rozwoju podstaw teoretycznych wojskowej myśli ekonomicznej poprzez prowadzenie prac naukowo-badawczych oraz seminarium doktorskiego.

Marian Koch analizując wymienione problemy pisze następująco: "Rozwiązanie coraz trudniejszych problemów gospodarki wojskowej jest niemożliwe bez wnikliwych analiz opartych na naukowych podstawach, bez badań tendencji rozwojowych zjawisk gospodarczych w wojsku oraz teoretycznych

1/ A.Rogucki, Piętnaście lat działalności Wydziału Nauk Ekonomicznych Wojskowej Akademii Politycznej, "Zeszyty Naukowe" nr 108, WAP 1981, s.7.

ich uzgodnień. Jednak formułowanie uogólnień, określonych prawidłowości i koncepcji dotyczących gospodarki wojskowej wymagało ciągłego rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, a tym samym wojskowych badań ekonomicznych" ^{1/}.

Działalność Wydziału nie ograniczała się jedynie do realizacji zadań dydaktycznych i badawczych. Był ona bardzo często współorganizatorem konferencji naukowych podejmujących problematykę działań ekonomicznych w gospodarce wojskowej.

Tak np. w czerwcu 1970 roku odbyła się konferencja naukowa poświęcona ekonomicznym problemom intensyfikacji gospodarki wojskowej. Organizatorami konferencji był Sztab Generalny WP i Wydział Nauk Ekonomicznych, zaś jej cel określono jako poszukiwanie ekonomicznych narzędzi pobudzających racjonalne gospodarowanie we wszystkich sferach działalności sił zbrojnych.

Nie mając zamiaru omawiania wymienionej konferencji odwołam się do dwóch wypowiedzi, które w sposób jednoznaczny określały zakres jej zainteresowania oraz wytyczały kierunki działania mające za zadanie coraz szersze wykorzystywanie narzędzi ekonomicznych przy podejmowaniu wszystkich decyzji w obrębie gospodarki wojskowej. I tak: "Rozwiązywanie zadań intensyfikujących gospodarkę wojskową wymaga stałego doskonalenia organizacji naszego działania oraz pogłębiania wiedzy fachowej i ekonomiczno-wojskowej. Problem ten powinien być rozwiązywany przede wszystkim w ramach samokształcenia oraz organizowania różnorodnych studiów specjalistycznych.

1/ M.Koch, Inspirująca rola myśli ekonomicznej w doskonaleniu gospodarki wojskowej, "Zeszyty Naukowe" nr 119, WAP 1984, s.106.

w dostosowaniu do wynikających potrzeb. Dążyć będziemy także do wprowadzenia elementów niezbędnej, stosowanej wiedzy ekonomiczno-wojskowej do programu akademii wojskowych oraz wyższych szkół oficerskich. Będziemy kontynuować podjęte przedsięwzięcia mające na celu upowszechnienie wiedzy ekonomiczno-wojskowej wśród całej kadry" ^{1/}.

"Szczególne znaczenie w tej dziedzinie posiadają wdrażane w służbach kwatermistrzowskich systemy zaopatrywania i obsługi oparte na elementach rachunku ekonomicznego, wprowadzające wartościowe, zagregowane metody ustalania potrzeb i określania efektywności wykorzystania zasobów. Znalazły one najpełniejszy wyraz w rozliczeniowych systemach stosowanych w żywieniu wojska i zaopatrzeniu mundurowym oraz w tzw. gospodarce pomocniczej, a niektóre elementy rachunku ekonomicznego stosowane są również w innych służbach" ^{2/}.

Przytoczone wypowiedzi w sposób jednoznaczny potwierdzały konieczność dalszego intensywnego rozwoju myśli ekonomicznej odniesionej do funkcjonowania sił zbrojnych, w których rachunek ekonomiczny zdobył już sobie prawo obywatelstwa.

Kolejnym niezwykle istotnym momentem w rozwoju instytucjonalnych form skierowanych na rozwój wojskowej myśli ekonomicznej, było powołanie do działalności w styczniu

1/ Zbigniew Nowak, Niektóre problemy polityki gospodarczo-obronnej i rola ekonomistów w doskonaleniu gospodarki wojskowej, "Wojskowy Przegląd Ekonomiczny" nr 7/70, /wydanie specjalne/, s.62.

2/ Mieczysław Obiedziński, Z wystąpienia na konferencji naukowej poświęconej problemom intensyfikacji gospodarki wojska, "Wojskowy Przegląd Ekonomiczny" nr 7/70, /wydanie specjalne/, s.62.

1971 roku Instytutu Ekonomiczno-Wojskowego, w ramach Wydziału Nauk Ekonomicznych WAP.

Charakteryzując zadania tej komórki naukowo-badawczej Marian Koch pisze następująco: "Powołany został przede wszystkim do prowadzenia działalności naukowo-badawczej oraz realizacji procesu dydaktycznego w zakresie wojskowych dyscyplin ekonomicznych. Przez piętnaście lat działalności WIE obszar jego podstawowych zainteresowań i kierunki badawcze nie uległy zasadniczym zmianom. Obejmowały one głównie teorię i praktykę systemów: gospodarki obronnej i gospodarki wojskowej"^{1/}.

Kształtowanie się poglądów na rozwój wojskowej myśli ekonomicznej oraz tempo zmian tych poglądów najlepiej oddadzą dwa stwierdzenia zamieszczone w dwóch kolejnych wydaniach książki Wacława Stankiewicza pt. "Ekonomika wojenna".

W wydanej w 1970 roku książce / I wydanie/ Autor na temat teorii gospodarki wojskowej /czyli ekonomiki wojskowej/ pisał następująco: "Nie możemy jeszcze mówić o istnieniu względnie samodzielnej teorii gospodarki wojskowej, będącej naukowym uogólnieniem całokształtu procesów ekonomicznych w ramach sił zbrojnych. Niemniej jednak elementy takiej teorii wyłaniają się z badań empirycznych i z dorobku branżowych dyscyplin gospodarki wojskowej"^{2/}.

1/ M.Koch, 15 lat działalności naukowo-badawczej Wojskowego Instytutu Ekonomicznego, "Zeszyty Naukowe" nr 3/128, WAP 1986, s.10. Instytut Ekonomiczno-Wojskowy od maja 1978r. otrzymał nazwę Wojskowy Instytut Ekonomiczny.

2/ W.Stankiewicz, Ekonomika wojenna, Warszawa 1970 ., s.26.

Natomiast w wydaniu II książki, poprawionym, która wydana została w 1981 roku, Autor pisze następująco: "Z badań naukowych prowadzonych intensywnie w naszym kraju, wyłoniła się w ostatnich latach ekonomika wojskowa, jako teoretyczne uogólnienie zjawisk gospodarki wojskowej. Powstały także wojskowe ekonomiki szczegółowe-zaopatrywania, eksploatacji, transportu, finansów i inne".

Jedenastu lat trzeba było, aby stwierdzić, że mamy do czynienia z dyscypliną ekonomiczną badającą "prawidłowości rządzące procesami funkcjonowania i rozwoju gospodarki wojskowej" . W 1979 roku wydany zostaje pierwszy akademicki podręcznik "Ekonomika wojskowa" ^{1/} , zaś w 1987 roku kompleksowa praca na temat gospodarki wojskowej ^{2/} .

W podręczniku stwierdza się, że "przedmiotem ekonomiki wojskowej jest badanie prawidłowości rządzących procesami funkcjonowania i rozwoju gospodarki wojskowej. Zadaniem ekonomiki wojskowej jest przy tym umieć odpowiedzieć na następujące pytanie: jak wykorzystać tkwiące w siłach zbrojnych możliwości skutecznego gospodarowania, którego celem jest współdziałanie w tworzeniu potencjału bojowego, a w okresie wojny również jego odtwarzanie.

Wojskowa myśl ekonomiczna włączona jest obecnie w nurt zmian prowadzących do zwiększenia efektywności gospodarowania w siłach zbrojnych. Jest to poniekąd logiczna konsekwencja tych działań, które objęły gospodarkę narodową,

1/ Ekonomika wojskowa. Praca zbiorowa pod red. M. Kocha, Warszawa 1979 .

2/ M. Koch, Gospodarka wojskowa, Warszawa 1987 .

gdzie realizuje się zadania wynikające z transformacji gospodarczej. Gwoli wszak ścisłości, bez cienia zarozumiałości należy przypomnieć, że instytucjonalne formy systemu racjonalnego gospodarowania w siłach zbrojnych znacznie wyprzedziły podobne działania rozwijane w gospodarce narodowej. Ten fakt należy przypisać bez wątpienia sferze rozważań nad teorią gospodarki wojskowej oraz praktycznej działalności gospodarczej stale poszukującej nowych metod i możliwości zwiększania efektywności działań w siłach zbrojnych.

Dzisiaj ewidentnym tego przykładem jest budowanie w siłach zbrojnych systemu logistycznego, a zatem organizacji procesów gospodarczych z wykorzystaniem zasad logistyki. Jest to kolejny, wyższy etap racjonalizowania gospodarki wojskowej, gospodarki, która musi znaleźć swoje miejsce w otoczeniu budującego się rynku.

3. O DALSZY ROZWÓJ I WŁAŚCIWE MIEJSCE EKONOMIKI WOJSKOWEJ

Jeżeli przyjmujemy, a jest to uzasadnione, że ekonomika wojskowa jako przedmiot swoich zainteresowań przyjmuje badanie ogółu prawidłowości rządzących procesami funkcjonowania gospodarki wojskowej, to stawianie pytania o jej dalszy rozwój mogłoby wydawać się dziwne. Wynika to chociażby z tego, iż zapotrzebowanie na ekonomiczne badania naukowe w wojsku jest bowiem obiektywnie uwarunkowane i posiada pełne uzasadnienie. Ten typ badań ma dostarczać z jednej strony gruntownych analiz ekonomicznych zjawisk gospodarczych

zachodzących w wojsku, z drugiej zaś formułować zasady gospodarowania, które będą wykorzystywać teoretyczny dorobek zarówno wojskowych ekonomik szczegółowych, jak i ekonomik uprawianych w gospodarce cywilnej.

Wojskowa myśl ekonomiczna wychodzi z założenia, że istnieją dwa podstawowe obiekty badań naukowych i działalności praktycznej: gospodarka obronna i gospodarka wojskowa. Rozwinięciem tego założenia jest stwierdzenie, że chociaż obszary te nie są tożsame, ich zbieżność oraz ścisłe powiązania są rozległe i wielostronne. Badanie tych obiektów należy do dwóch dyscyplin wiedzy i nauki, z których ekonomika obrony zajmuje się funkcjonowaniem gospodarki obronnej uwzględniając czas pokoju, zagrożenia i wojny, zaś ekonomika wojskowa - gospodarką samych sił zbrojnych okresu pokojowego i wojennego.

Ekonomika obrony, po okresie regresu, zaczyna znajdować coraz szersze zainteresowanie w kręgach odpowiedzialnych za obronność państwa, za budowę systemu obronnego.

Ekonomika wojskowa nadal pozostaje w okresie stagnacji, na co składa się bardzo wiele przyczyn tkwiących w siłach zbrojnych oraz poza nimi.

Tezą programową ekonomiki wojskowej jest systemowe ujmowanie procesów badawczych. To pojęcie stosowane jest powszechnie nie tylko w badaniach ekonomicznych. Ułatwia ono bowiem myślenie kategoriami całości, dzięki czemu stanowi podstawę do sporządzania całościowych syntez ekonomicznych gospodarki wojskowej. Jest to podstawowe zadanie ekonomiki, polegające na udzieleniu odpowiedzi na pytania związane ze wzrostem efektywności gospodarowania w siłach zbrojnych, z racjonalizacją procesów w gospodarce tej przebiegających.

Jedynie informacyjnie podamy, że w wszystkich armiach zawodowych /i nie tylko/ ogół działań gospodarczych poddawanych jest analizie ekonomicznej przez wyspecjalizowane dyscypliny. Nazewnictwo tych dyscyplin jest nieco odmienne od naszej ekonomiki wojskowej, gdyż z reguły spotykamy się z "ekonomiką militarną", "ekonomiką sił zbrojnych" itp. Nie zmienia to jednak faktu szerokiego wykorzystywania analiz ekonomicznych w tych armiach i rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej.

Dokonując oceny zajmowanej obecnie pozycji przez ekonomikę wojskową, prof. Wacław Stankiewicz w referacie wprowadzającym na konferencję nt. "Na drodze do integracji wojskowej myśli ekonomicznej" odbytej 30 listopada 1994r. w Wydziale Strategiczno-Obronny AON sformułował tezę nr 3 w sposób następujący: "Ekonomika wojskowa, która w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych osiągnęła poziom względnie samodzielnej dyscypliny naukowej, traci obecnie dynamikę i wsparcie teoretyczne".

W rozwinięciu tej tezy znajdujemy następujące uzasadnienie: "Jeśli w naszej tezie twierdzimy, że ekonomika wojskowa traci obecnie rozpęd badawczy i słabną jej fundamenty teoretyczne, to mamy na uwadze następujące fakty. Przede wszystkim nastąpiły dość gwałtowne zmiany w potencjale naukowym zaangażowanym w uprawianiu ekonomiki wojskowej, wywołane poczynaniami reorganizacyjnymi. Nowe zespoły muszą odnaleźć swoje miejsce w nowych układach. Następną przyczyną jest radykalna zmiana w samych instytucjach kierujących gospodarką wojskową i formułujących realne

zapotrzebowanie na dociekania naukowe. Wymiana informacji między wspólnotami ekonomistów wojskowych wciąż jest daleka od doskonałości, a w izolacji nie może stworzyć także ekonomiki wojskowej na miarę obecnych potrzeb. Na ostatnim miejscu wymieniam przyczynę być może najważniejszą - wkroczenie do gospodarki wojskowej logistyki i to w trybie dyrektywnym"^{1/}.

Nie wnikając w szczegóły rzeczywistość jest bardzo przykra dla dalszego rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, a zatem dla ekonomiki wojskowej.

Nie ma bowiem obecnie ośrodka w siłach zbrojnych, który mógłby twórczo rozwijać zarówno ekonomikę wojskową jako dyscyplinę dydaktyczną i naukowo-badawczą oraz szerzej wojskową myśl ekonomiczną.

Wydział Logistyki w Wyższej Szkole Oficerskiej w Poznaniu ze względów programowych i kadrowych nie będzie w stanie tego czynić. Instytut Ekonomiki Obrony Wydziału Strategiczno-Obronnego poprzez systematyczne uszczuplanie kadrowe także nie będzie w stanie spełniać roli ośrodka rozwoju wojskowej myśli ekonomicznej, mimo niewątpliwych osiągnięć w rozwoju naukowym kadry.

Od dłuższego czasu nie kształci się oficerów - ekonomistów dla sił zbrojnych. Lukę tę zamierza się wypełniać poprzez różnego rodzaju przeszkolenia dla osób z wykształceniem ekonomicznym pozyskanych z uczelni cywilnych.

1/ W.Stankiewicz, M.Sułek, O integrację wojskowej myśli ekonomicznej/w:/ Na drodze... op.cit.,s.11.

Ten sposób postępowania wynika z przyjętych ustaleń systemowych, które na wymienionej poprzednio konferencji prezentował gen.dyw.dr Ryszard Muszyński. Stwierdził on, iż system kształcenia ekonomicznego może obejmować następujące formy:

1. Kształcenie ekonomiczne kadry oraz pracowników wojska zajmujących kierownicze stanowiska na krótkoterminowych /kilku lub kilkunastodniowych/kursach, z zakresu mikroekonomii, prowadzonych przez kadrę uczelni i kierowniczą kadrę sił zbrojnych.
2. Kształcenie ekonomiczne kadry oraz pracowników wojska posiadających wyższe wykształcenie nieekonomiczne, a przewidzianych do pracy na stanowiskach kierowniczych i gospodarczych - na zaocznych studiach magisterskich i studiach podyplomowych w cywilnych uczelniach ekonomicznych.
3. Kształcenie ekonomiczne kadry i pracowników wojska z wyższym wykształceniem ekonomicznym pierwszego stopnia, zajmujących stanowiska kierownicze i gospodarcze - na studiach magisterskich w uczelniach cywilnych. Posiadających wymienione studia drugiego stopnia - na krótkoterminowych kursach specjalistycznych, studiach podyplomowych i zaocznych studiach doktoranckich w uczelniach wojskowych i cywilnych. Tematyka powinna obejmować zakres makro i mikroekonomii.
4. Kształcenie ekonomiczne podchorążych, kadetów i elewów - poprzez wykłady, ćwiczenia i informacje z zakresu

mikroekonomii, prowadzone przez kadrę uczelni, w ramach obowiązujących programów kształcenia.

Również na kursach doskonalenia i przeszkolenia należy uczyć myślenia kategoriami ekonomicznymi, odnosząc to do każdej działalności i na każdym szczeblu kierowania czy dowodzenia ^{1/}.

Ciężar kształcenia w przedstawionych formach przeniesiony został na uczelnie cywilne. W uczelniach wojskowych, głównie chyba w AON, pozostaje kształcenie kursowe. Jedyny wyjątek sygnalizowany w punkcie 3 to zaoczne studia doktorskie w uczelniach wojskowych. Wypada stwierdzić, że obecnie żadna uczelnia wojskowa nie posiada uprawnień do nadawania stopnia doktora nauk ekonomicznych. Jedynie Rada Naukowa Wydziału Strategiczno-Obronnego AON posiada uprawnienia do nadawania stopnia doktora nauk wojskowych w specjalnościach: ekonomika obrony i ekonomika wojskowa. Nie rozwiązuje to w żadnym przypadku problemu kształcenia ekonomicznego na wyższym poziomie, nie tworzy to ośrodka kształtowania wojskowej myśli ekonomicznej.

Utrzymanie takiego ośrodka w siłach zbrojnych jest nader celowe z bardzo różnych powodów, zaś problem sprowadza się do 25 dobrze ustawionych etatów.

Wymieniona celowość wynika z obszaru, obiektu i przedmiotu badań gospodarki wojskowej, logistyki oraz ekonomiki wojskowej.

1/R.Muszyński, Kształcenie ekonomiczne w siłach zbrojnych RP w świetle reformy wojskowego szkolnictwa zawodowego, /w:/Na drodze..., op.cit., s.43.

Gospodarka wojskowa obejmuje ogół problemów i procesów gospodarczych odbywających się w siłach zbrojnych. W jej sferze zainteresowania i badań znajdują się także powiązania z gospodarką cywilną, z której odbywają się główne zasilenia materialne i osobowe.

Logistyka przejmuje w ramach gospodarki wojskowej znaczący obszar problematyki gospodarczej, dotyczący przepływów gospodarczych, lecz nie tylko, bo także całą sferę służby zdrowia oraz wybrane problemy inwestycji wojskowych.

Ekonomika wojskowa stanowi bazę teoretyczną dla gospodarki wojskowej, zaliczana jest do nauk społecznych. Pozostaje w ścisłym związku z innymi naukami: makro i mikroekonomia, naukami wojskowymi, psychologią społeczną i socjologią.

Ekonomika wojskowa ma za zadanie aktywnie przyczyniać się do rozwiązywania ekonomicznych problemów sił zbrojnych. Jako nauka praktyczno-normatywna spełnia ekonomika wojskowe różnorakie funkcje związane z jej celami poznawczymi i praktycznymi, a zwłaszcza:

1. Funkcje prognostyczne, pozwalające zapewnić siłom zbrojnym elastyczność i zdolność dostosowania się do zmieniających się warunków technologicznych i ekonomicznych.
2. Funkcje diagnostyczne, polegające na opisowej analizie ekonomicznego obszaru sił zbrojnych.
3. Funkcje instrumentalno-techniczne -dostarczanie wiedzy o sposobach i środkach realizacji wytyczonych celów wojskowo-ekonomicznych, tj. o sprawności i efektywności podejmowanych działań.

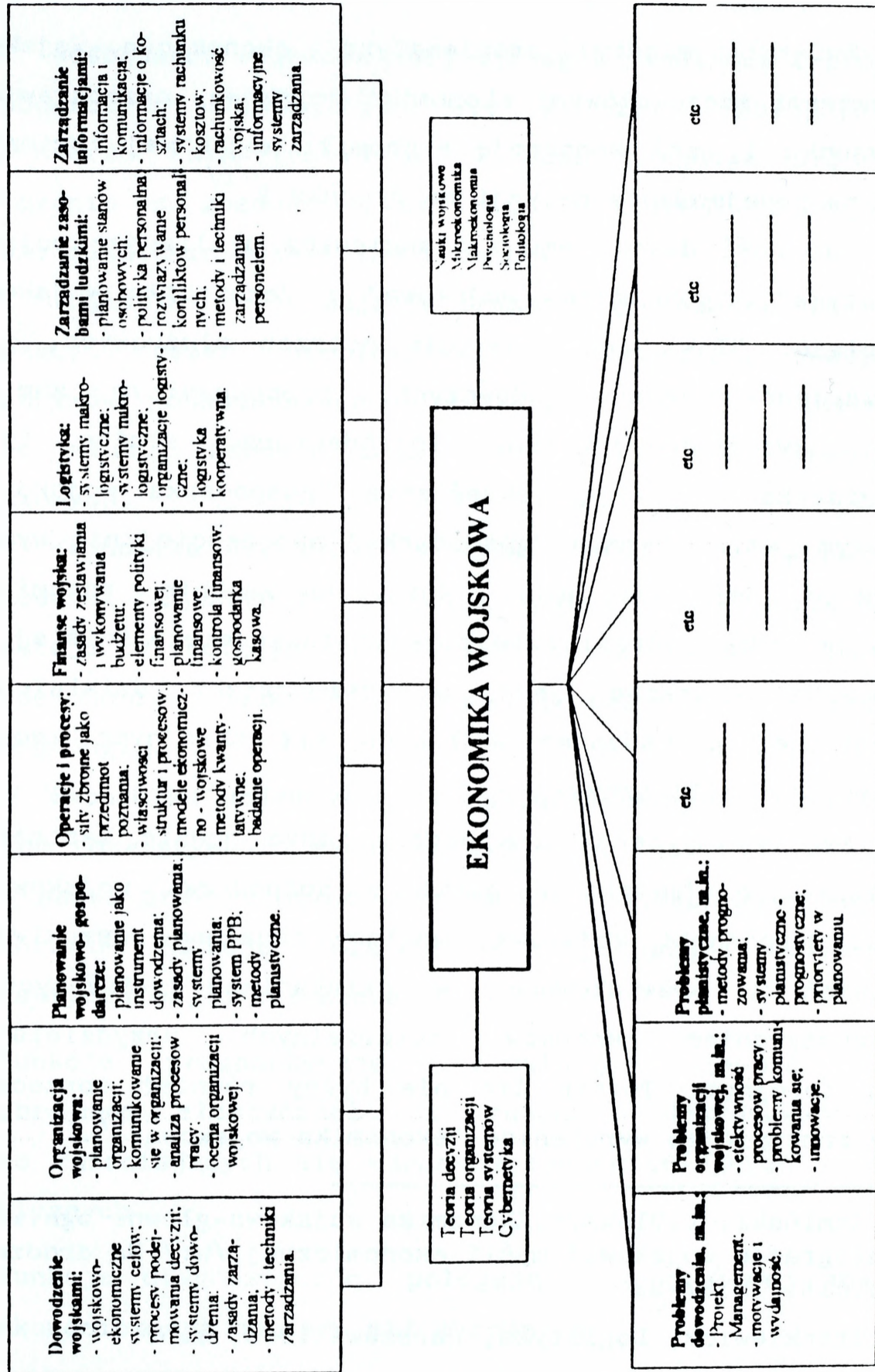
Związki między problematyką ekonomiczno-wojskową i obszarami szczegółowymi ekonomiki wojskowej przedstawiono na rysunku 1, zaś koncepcję ekonomiki wojskowej zorientowanej na podejmowanie decyzji na rysunku 2^{1/}.

Już dość dawno temu W.Stankiewicz analizując pojęcia "logistyka", "gospodarka wojskowa" i "ekonomika wojskowa" tak pisze: "Tak więc, nie dla potrzeb służbowych, lecz ze względów naukowo-badawczych, proponowałbym zamiast pojęć: kwatermistrzowstwo, intendentura, służba tyłów i logistyka - przyjęć określenia "gospodarka wojskowa". W naszym języku termin "gospodarka" najczęściej nie wymaga bliższego definiowania i jest powszechnie rozumiany. Można by jednak określić to pojęcie także nieco ściślej, np. gospodarka wojskowa jest to całokształt działalności ekonomicznej prowadzonej w ramach sił zbrojnych zgodnie z potrzebami militarnymi.

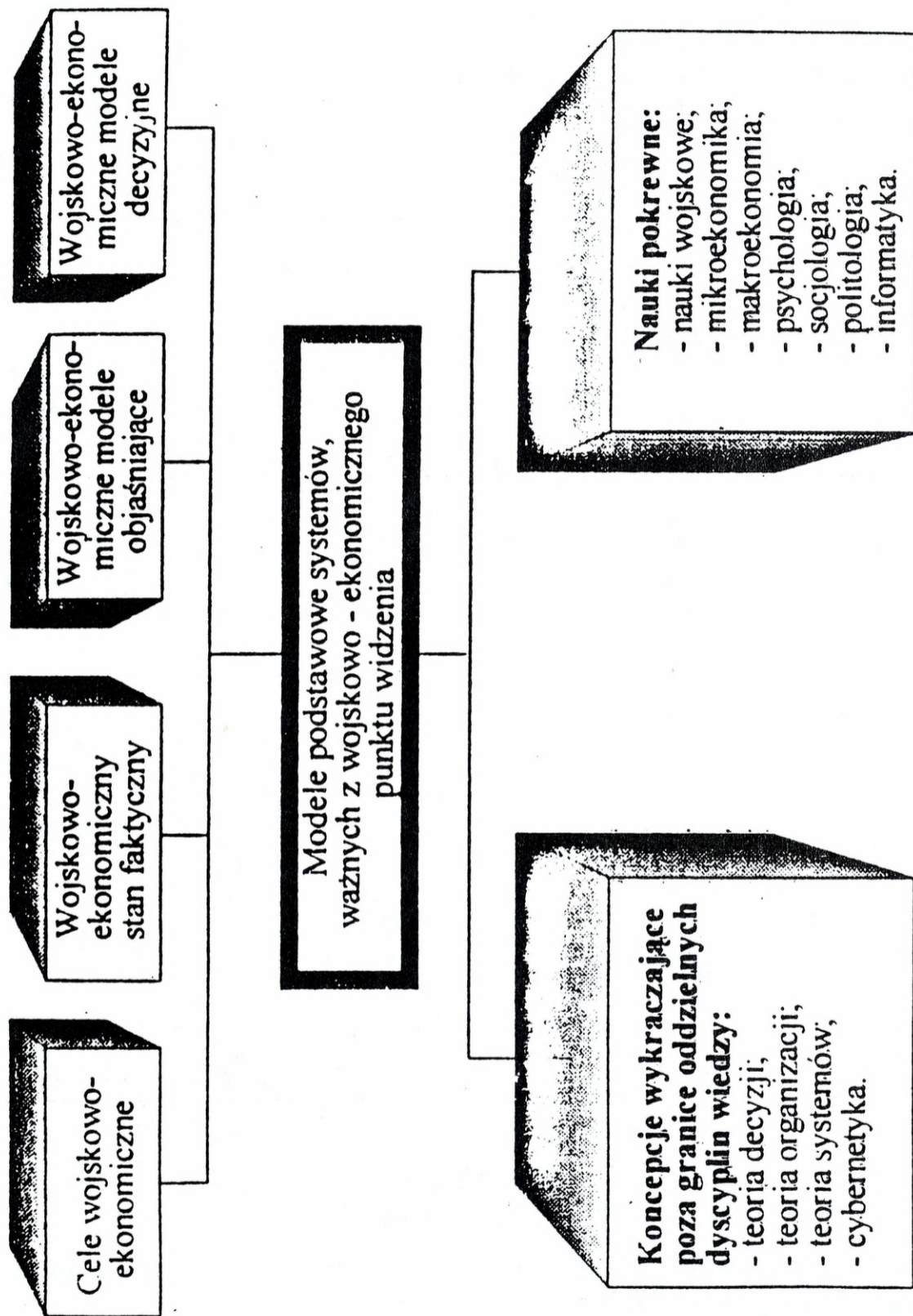
Myślę, że teraz nie będzie także budzić zastrzeżeń sformułowanie "teoria i praktyka gospodarki wojskowej". Teoria gospodarki wojskowej mogłaby oznaczać poszukiwanie uogólnień i prawidłowości w działaniach związanych z wykorzystywaniem środków materialnych przydzielanych siłom zbrojnym. Termin ten nie byłby również sprzeczny, gdyby zastąpić go wyrażeniem "ekonomika wojskowa"^{2/}.

1/ T.Kamiński, L.Oleksyn, Ekonomika wojskowa-główne ogniwo integracji wojskowej myśli ekonomicznej, /w:/ Na drodze... op.cit., s.97-92.

2/ W.Stankiewicz, Logistyka, Warszawa 1968, s.62.

Rys. 1. Związki między problematyką ekonomiczną - wojskową i obszarami szczegółowymi ekonomiki wojskowej

Rys.2. Koncepcja ekonomiki wojskowej, zorientowanej na podejmowanie decyzji

Załącznik 1.

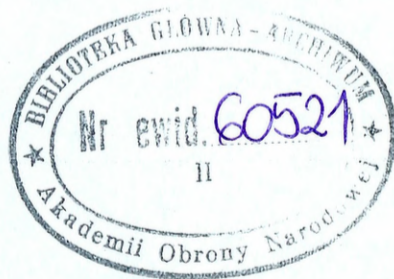
Wykaz wybranych publikacji dotyczących problematyki ekonomiki i gospodarki wojskowej

- CHYLAK E. - Logistyka w strategii wojskowej. Warszawa 1994r.
- CYGAN Z. - Podstawy ekonomiki transportu samochodowego wojska. Warszawa 1978r.
- DANILUK M. - Wojsko w gospodarce rynkowej. Warszawa 1994r.
- DZIARMAKOWSKI M. - Finanse wojska. Warszawa 1981r.
Ekonomika wojskowa. Warszawa 1979r. Praca zbiorowa pod redakcją Mariana Kocha/autorzy: Mieczysław Dziarmakowski, Jerzy Dzierżak, Tadeusz Kamiński, Marian Koch, Roman Leś, Mieczysław Wasylko/.
- GIERMAKOWSKI L. - Infrastruktura techniczno-ekonomiczna gospodarki narodowej w potencjale gospodarczo-obronnym kraju. Warszawa 1994r.
- Gospodarowanie w siłach zbrojnych. Opracowanie zbiorowe pod redakcją Tadeusza Kamińskiego, Warszawa 1988r.
- KAMIŃSKI T. - Węzłowe zagadnienia ekonomiczne w transporcie wojskowym. Warszawa 1983r.
- KAMIŃSKI T. - Rachunek ekonomiczny w gospodarce wojskowej. Warszawa 1981r.
- KAMIŃSKI T. - Ekonomika transportu wojskowego. Warszawa 1979r.
- KAMIŃSKI T. - Procesy gospodarcze w SZ. Warszawa 1988r.
KOCH M.
- KOCH M. - Gospodarka wojskowa. Warszawa 1987r.

- KOCH M. - Oddział gospodarczy, Warszawa 1983r.
- OLEKSYN L. - Rachunek kosztów w systemie kierowania gospodarką wojskową. Warszawa 1990r.
- PAJEWSKI K. - Logistyczny system zaopatrywania. Warszawa 1995r.
- Praca zbiorowa - Gospodarka obronna Polski. Stan obecny i perspektywy. Warszawa 1995r.
- Praca zbiorowa - Rachunek ekonomiczny w gospodarce wojskowej. Warszawa 1993r.
- ROGUCKI A. - Analiza systemów w planowaniu obrony. Warszawa 1975r.
- ROGUCKI A. - Metody rachunku kosztów w wojsku /Koncepcja i opis/, WAP, Warszawa 1985r.
- RZESZUTKO W. - Wojskowa ekonomika eksploatacji urządzeń w wojsku, Warszawa 1985r.
- SAJECKI H. - Analiza wartości w działalności obronnej. Warszawa 1977r.
- SAJECKI H. - Stosowanie analizy wartości w działalności sił zbrojnych, WAP, Warszawa 1979r.
- SMOLAGA L. - Miejsce analizy systemów w planowaniu wojskowym, Warszawa 1975r.
- SKOWRONEK Cz.
WASIAK W. - Metody analizy i oceny gospodarki materiałowej w oddziale gospodarczym. Warszawa 1980r.
- STANKIEWICZ W. - Kompleksowy system planowania w siłach zbrojnych /zarys koncepcji/, Warszawa 1972r.
- STANKIEWICZ W. - Logistyka. Z zagadnień gospodarki wojskowej państw NATO. Warszawa 1968r.
- STANKIEWICZ W. - Johannes Gerber-współtwórca niemieckiej mikroekonomiki wojskowej. Warszawa, AON 1992r.
- WASYLKO M. - Ekonomika eksploatacji urządzeń technicznych w wojsku. Warszawa 1983r.

S P I S T R E S C I

	Strona
WSTĘP	3
1. GENEZA EKONOMIKI WOJSKOWEJ	4
2. ROZWOJ EKONOMIKI WOJSKOWEJ	9
2.1. Ekonomia wojskowa w ZSRR	9
2.2. Zachodniemiecka ekonomia wojskowa po II wojnie światowej	13
2.3. Polska wojskowa myśl ekonomiczna	15
3. O DALSZY ROZWOJ I WŁAŚCIWE MIEJSCE EKONOMIKI WOJ- SKOWEJ	34

Druk AON nr 539/WW